

כי בריאת העולם היתה כדי שיזכו הנבראים על ידי השתדלותם ולא יאכלו 'נהמא דכיסופא' כידוע, ועל ידי טרחתם בששת הימים הקודמים, יזכו לאכול ביום השבת, בעולם שכולו שבת ומנוחה וקדושה. אבל מצד האדם, שיצר לבו רק רע ואלמלא הקב"ה עוזרו אינו יכול לו, הוצרך להקדים לפניו טיוע מן השמים בקדושת הש"י ביום השבת, שיושפע ללב האדם שפע קדושה בלא השתדלותו, וזה לו הכנה וטיוע לששת ימי המעשה הבאים, שלא ישקע בכל עיסוקיו הארציים, וישתדל ויעמול בדברים שלמעלה מן השמש, עד שיזכה לקדושת השבת הבאה על ידי השתדלותו בימי המעשה.

וכן כל שבת כן היא — ראשונה לשלאחריה ואחרונה לשלפניה; השבת הקודמת משפעת קדושה לעבודה של ששת הימים הבאים, ועבודת ששת הימים מהוים הכנה לקבל הקדושה של שבת הבאה. (עפ"י ישראל קדושים — עמ' 68; קדושת השבת — ב (עמ' 10); מחשבות חרוץ — עמ' 150, 193. וע"ע: רסיסי לילה — מח, עמ' 105; תקנת השבין עמ' 104, 137).

דף ע

'חילוק מלאכות מנין... התורה רבתה מיתות הרבה על חילול אחד... מה הבערה שהיא אב מלאכה וחייבין עליה בפני עצמה, אף כל שהוא אב מלאכה חייבין עליה בפני עצמה' — ואם תאמר: אם כן אפילו בשגגת שבת וזדון מלאכות יתחייב על כל אחת ואחת? יש לומר: סברה היא בזה שאינו חייב אלא אחת, לפי שהקרבת בא על השגגה והלא שגגה אחת היא. (תוס' הרא"ש. וכן פרש הריטב"א את שאלת הגמרא דלעיל 'מאי שנא רישא ומאי שנא סיפא' — כלומר, גם ברישא יתחייב על כל מלאכה ומלאכה, מדין 'חילוק מלאכות'. ועל זה תירץ רב נחמן: התם חדא שגגה הכא טובא שגגות).

האחרונים חקרו האם יש 'חילוק מלאכות' ביום הכיפורים אם לאו. ויש שכתבו שתלוי הדבר במקורות הדין; לפי דרשות שמואל ורבי נתן, לא נאמר דין זה אלא בשבת. ואולם דרשת רבי יוסי מועשה מאחת מהנה לא נאמרה בשבת דוקא, שהרי הכתוב הוזה מדבר בכל חייבי כריתות שחייבים בחטאת. ולפי שיטתו יש חילוק מלאכות ביום הכיפורים, להתחייב קרבן על כל מלאכה ומלאכה. (ע' שער המלך — ריש הלכות שמיטה ויובל; טורי אבן — מגילה ז: פני יהושע כאן; מנחת חינוך — ש"ב-ד).

מדברי התוס' רי"ד (להלן קלח.) יש ללמוד נפקותא נוספת בדין 'חילוק מלאכות' — לענין דין התראה; העושה מלאכה בשבת צריך לפרש לו בשעת ההתראה משום איזו מלאכה הוא מתחייב, שהואיל ולמדו חילוק מלאכות לשבת, הרי זה כאילו כתוב 'לאו' על כל מלאכה ומלאכה בנפרד. (וכן משמע בספרי — שלח, ק"ג. ובמנחת חינוך (לב) נסתפק בדבר).

[ובזה מובן מה שלמדו (במכות כא:): חילוק מלאכות לשבת ואין חילוק מלאכות ביום טוב, (ותמהו האחרונים הלא ביום טוב אין שם קרבן אלא 'לאו' בלבד, מה נפקותא בחילוק מלאכות) — כלומר, ביום טוב די להתרות משום 'לא תעשה כל מלאכה' ואין צורך לפרש את שם המלאכה. שמעתי מרע"כ שיחי'].

(ע"ב) 'ושמואל, אחת שהיא הנה והנה שהיא אחת לא משמע ליה' — התוס' דנו כיצד שמואל חולק על התנאים, רבי יוסי ורבי נתן. וכתבו שצריך לומר שקבלה היתה לו מרבתי לדרוש כך.

(עיין עוד בענין זה במובא בברכות כג, כמה דוגמאות לדברי שמואל שהם חלוקים על הברייתות. וכן יש לציין הגמרא לעיל סג. 'פליגא דשמואל' וברש"ש שם. ושמא בכל אותן מקומות יש לפרש כדברי התוס', שקיבל מרבתינו. וכן יש לומר אצל שאר אמוראים ראשונים, שמצינו לפעמים שאינם תואמים עם הברייתות. ע"ש.)
 והרש"ש כתב שאין לחוש בכך, מפני שהדין מוסכם על הכל, ושמואל לא בא אלא לדרוש את הכתוב, הלכך יכול הוא לחדש דרשה שלא שערום התנאים. (וכע"ז ביומא פה, שמואל דרש בשונה משאר התנאים, והסיקו שם כמותו).

'בעא מיניה רבא מרב נחמן: העלם זה וזה בידו מהו? אמר ליה: הרי העלם שבת בידו ואינו חייב אלא אחת' — שהרי אנו רואים במשנתנו, שכל שידיעתו מתמעטת — חיובו מתמעט, הלכך כשהעלם זה וזה בידו, דין הוא שלא יתחייב יותר מאחת, שהרי ידיעתו פחותה ממי שידוע ממלאכות ושוגג בשבת.

'אדרבה, הרי העלם מלאכות בידו וחייב על כל אחת ואחת' — שהרי על מה חייבה תורה קרבן — על השגגה, וכל שכן זה שמרובות שגגותיו, ששוגג בשבת ושוגג במלאכות, יש לו להתחייב על כל מלאכה ומלאכה. (עפ"י בעל המאור.

א. גם בירושלמי משמע (בדברי ר' זעירא) כסברה האחרונה.

נמצא לפי באור זה, שלפי שני הצדדים בספק, יש ב'העלם זה וזה' סברה גדולה יותר מאשר בהעלם אחד בלבד; או לחייב אחת על כולן — שהרי ידיעתו פחותה, או לצד השני, לחייב על כל אחת ואחת — שהרי שגגותיו מרובות יותר. ובוה מבואר מדוע לא דנו בגמרא לדייק מהמשנה כאחד מן הצדדים, מכך שלא נקטה אלא שגגת שבת או מלאכות לבדן ולא העלם זה וזה — כי נקטה המשנה חידוש יותר. כן מבואר בבעל המאור. והפני יהושע כתב לתרץ זאת בדרכים אחרות.

ב. ע"ע בתוס' (סד"ה אמר) שפרשו סברת רב נחמן באופן אחר.

'אלא אמר רב אשי: חזינן, אי משום שבת קא פריש הרי העלם שבת בידו ואינו חייב אלא אחת, ואי משום מלאכה קפריש הרי העלם מלאכות בידו...' — ערש"י ותוס' כמה פירושים. והריטב"א (כאן ובשבועות) הביא פירוש נוסף בשם רבנו ידידיה: כגון שכשעשה המלאכות גערו בו סתם ואמרו לו 'מה אתה עושה', ואם כשפירש השיב ואמר 'וכי שבת היום' — ודאי משום שבת פירש. ואם אמר 'וכי מלאכה היא זו' — משום מלאכות פירש.

ויש מפרשים דברי רב אשי, שהכל תלוי בידיעה האחרונה, המביאתו לידי חיוב קרבן, האם נודע לו באחרונה ששבת היום או שאלו מלאכות אסורות. (כן כתב רא"מ הורביץ 'לולא פרש"י ותוספות'. וכבר פרשו כן התוס' — בשבועות יט.).

ורבינא חולק וסובר שבכל אופן, כיון שפרישתו נובעת משתי הידיעות, ששבת היום ואלו מלאכות אסורות — הלכך אין משנה מה עיקר שגגתו.

'קצר וטחן כגרוגרת' — שיעורי המלאכות השונות שבאכלין — הם כגרוגרת. (עפ"י מגיד משנה — שבת ט, טו). ואין מצרפים הסובין והמורסן, אלא גרוגרת מהאכלין לבדן, כמו לענין שיעור הוצאה [להלן עו:]. (מנחת חינוך — מוסך השבת, 'הטוחן' אות ה). אכן השף מתכת או נוסר עצים — שיעורם אחר, וכפי השיעור הניתן במלאכת הוצאה. (עפ"י רמב"ם ומ"מ שם; מנ"ח שם אות א).

*

'קיימא לן בשבת (עא.) שהחטאת הבאה לכפר החטא, גוררת אותו חטא גם פעם אחר שעשאו, יעוין שם. ונלמד גם כן מזה בתשובה שזוכה לכפרה נתכפר לו גם פעמים אחרים שעשה דבר זה, כי חטא גורר חטא. ושם איתא בלא נודע דחייב אשם תלוי, והיינו שאי אפשר להתכפר בחטאת על זה... ואפילו הכי בגרירה נתכפרה. והוא הדין לכל כפרת חטאים בתשובה...'.
(מתוך צדקת הצדיק קבב. ע"ש)

דף עא

'אכל שני זיתי חלב בהעלם אחד ונודע לו על אחת מהן וחזר ואכל כזית בהעלמו של שני — אמר רבא: הביא קרבן על ראשון — ראשון ושני מתכפרין... (בע"ב): איתמר אכל שני זיתי חלב בהעלם אחד ונודע לו על הראשון וחזר ונודע לו על השני... ' — לפירוש רש"י ותוס', אביי ורבא סוברים שהדיעות אינן מחלקות את החיובים, ולכך יכול להתכפר בקרבן אחד על החלב שנודע לו בתחילה עם החלב שנודע לו אחר כך. אבל לרבי יוחנן הסובר ידיעות מחלקות (ונסתפקו בגמרא שמה אף ללא הפרשה), בכל אופן חייב קרבן נפרד על כל ידיעה וידיעה. ואם הפריש קרבן לאחר שנודע לו על הראשון וטרם שנודע לו על השני — בזה ודאי לדעת רבי יוחנן ההפרשה מחלקת, ואפשר אף לריש לקיש, וחייב קרבן נוסף על השני. ואפשר שאביי ורבא חולקים גם על זה. או אפשר שמודים שההפרשה אינה מחלקת, והם דיברו כאשר לא הפריש עד שנודע לו הכל. (עפ"י רש"י בע"ב ד"ה וחזר). וכן במחלקת דלעיל, בקצר וטחן, אפשר לדחוק ולפרש שמדובר כשלא הפריש בינתים עד שנודע לו הכל. עפ"י תוס' ד"ה נודע; מהרש"א להלן). ואם כבר נתכפר בקרבן שהפריש, טרם נודע לו על השני — לדברי הכל צריך להביא קרבן על השני, ואף אביי ורבא לא נחלקו בכך. כן היא שיטת רש"י ותוס'.

ואולם יש מפרשים (עפ"י רבנו חננאל; כסף משנה בדעת הרמב"ם), שגם לאביי ורבא הידיעות מחלקות, והם דיברו באופן שלא ידע על השני עד שהקריב קרבנו, ולדעתם הכפרה אינה מחלקת, ולכך נתכפר בקרבנו גם על השני, הגם שלא נודע לו עליו בשעת הכפרה, לפי שהוא כחטא אחד עם הראשון. (גם בתוס' הרי"ד כתב שאין לפרש כפרש"י, כי אילו נודע לו על השני קודם כפרתו, ודאי היה מקריבו על שניהם, ולמה אומר 'הביא קרבן על הראשון. וגם השלישי היה מתכפר באותו קרבן, שהרי הביא הקרבן על שני — ומוזה הכריח הרי"ד שאביי ורבא סוברים שאפילו לא נודע לו עד שנתכפר על הראשון, נתכפר גם על השני.

אלא שמלשוננו יש לדייק שגם אם הפריש על הראשון, ונודע לו השני, יש אפשרות להקריב את הקרבן שהפריש גם על השני (כי השני כלול בכפרת החטא הראשון, שהיה עמו בשגגה אחת), וממילא מתכפר גם השלישי מדין גרידה, ואין כאן שינוי בקרבן. נמצא לפי זה שלאביי ורבא אין הידיעות ולא ההפרשות ולא הכפרות מחלקות, כל שנעשו החטאים בהעלם אחד. אך צריך באור לפי זה, כיצד ידרשו אביי ורבא 'על חטאתו'.

ואולם בדעת רבנו חננאל יש לומר, (וכן מבואר בכסף-משנה בדעת הרמב"ם, אליבא דרבי יוחנן), שאם נודע לו על השני לפני שנתכפר — הידיעה מחלקת, לפי שכל ידיעה גורמת לחיוב חטאת נפרד, ורק אם לא נודע לו עד שנתכפר, הכפרה הועילה גם לשני. וכן בארו אחרונים — ע' קהלות יעקב לג; אבי עזרי — שגגות ו. התוס' (בד"ה נודע) הביאו מרבנו שמואל, שכל עוד לא הפריש על הראשון, יכול להפריש קרבן אחד על השני ויגררו

אמר רבא: אם היה מכיר את חשבון הימים מיום שיצא מן הישוב, עושה מלאכה בכל אותו היום, כי ודאי לא יצא בשבת. אבל יום שלאחריו דינו כשאר הימים, כי קורה לעתים שיוצא בערב שבת, אם נמצאת שיירה אז.

אם באותו יום שלפי חשבוננו הוא ודאי חול, יכול לעשות בו מלאכה שתספיק לו לכל ימות השבוע — חייב לעשות כן, ואסור לו לעשות מלאכה בשאר הימים (ריטב"א. וכן כתבו הפוסקים).

דף ע

צח. א. העושה מלאכות הרבה בשבת אחת בהעלם אחד, בודון שבת ובשגגת מלאכות — מה דינו, ומנין?

ב. המבעיר אש בשבת בודון או בשגגה — מה דינו?

ג. העלם שבת והעלם מלאכות בידו — מה דינו?

א. העושה מלאכות הרבה וידע שהיום שבת ושגג במלאכות — חייב חטאת על כל אב מלאכה ומלאכה [ואינו חייב על אב ותולדתו או על שתי תולדות של אב אחד — מלבד לרבי אליעזר]. ואף על פי שכולן אסורות משום 'לאו' אחד, דרשו חכמים חילוק מלאכות מן הכתובים; רבי נתן: לכך יצאה הבערה מכלל המלאכות, (לא תבערו אש בכל משבתים), ללמד על הכלל כולו, מה הבערה שהיא אב מלאכה וחייבים עליה בפני עצמה, אף כל שהוא אב מלאכה חייבים עליו בפני עצמו.

רבי יוסי: ועשה מאחת מהנה — פעמים שחייבים אחת על כולן ('הנה שהיא אחת' — שגגת שבת וזדון מלאכות), ופעמים שחייבים על כל אחת ואחת ('אחת שהיא הנה') — בודון שבת ושגגת מלאכות. שמואל (קבל מרבותיו לדרוש כך, שלא כרבי יוסי ורבי נתן. תוס'): מחלליה מות יומת — התורה ריבתה מיתות הרבה על חילול אחד, ואם אינו ענין למזיד [שהרי כבר נאמר כל העשה בו מלאכה יומת] תנהו ענין לשוגג, ו'יומת' — בממון, שחייב להרבות בקרבנות.

א. יש מי שאומר שלדעת איסי בן יהודה אין דין 'חילוק מלאכות' באחת מל"ט מלאכות (ע' רא"מ הורביץ לעיל 1).

ב. בכלל 'חילוק מלאכות' — כשעושה פעולה אחת שיש בה שני אבות מלאכה, כגון חותך דבר המצמיחו ומגדלו (ע' רמב"ם שבת ה, ד. וע"ע במקור הדין, בקרית ספר שם; שו"ת שבט הלוי ח"א קכ וח"ז צו).

ב. לדברי רבי יוסי, יצאה הבערה מכלל המלאכות לדונה במלקות ולא בכרת ובסקילה (רש"י) ולא בקרבן — בשוגג. וכן סובר שמואל. ולדברי רבי נתן, דין הבערה כדין שאר המלאכות. (וכן הלכה. רמב"ם שבת ז, א).

א. יש מי שצדד (דלא כרש"י כאן ובפסחים ה:), שלרבי יוסי אמנם אין עונש כרת בהבערה אלא לאו, וממילא אין בה קרבן בשוגג, אבל סקילה יש בה (עפ"י אור שמח סנהדרין יח).

ב. בשו"ת חות יאיר (קלב) כתב שלרבי יוסי, כשם שהבערה ללאו יצתה, כן גם כיבוי, אין בה מיתה וקרבן. וכבר העירו שבתוס' ישנים (כ:): מבואר להפך (ע"ע 'הר צבי' כאן).

ג. רבא שאל מרב נחמן: העלם זה וזה (= שבת ומלאכות) בידו — מהו? (וכשיודע עיקר שבת ונעלם ממנו שהיום שבת. רש"י. או כגון ששכח כל מלאכות שבת אבל יודע שיש איסור מלאכה בשבת, ואם יזכירוהו שזו מלאכה אסורה — יפרוש. עפ"י תוס' ורמב"ן), האם חייב חטאת על כל מלאכה ומלאכה או אחת על כולן. והשיב רב נחמן שאינו חייב אלא אחת. ורב אשי חילק בין אם היה פורש (אילו הזכירוהו) משום שבת או משום מלאכות.

ר"י פרש שרב אשי לא פשט הספק לגמרי אלא רק באופנים מסוימים, שעיקר שכחתו היתה בשבת או עיקר שכחתו היתה במלאכות, ואילו הזכירוהו אחד מהם בלבד — היה פורש. ואולם אם שניהם שכוחות בשוה — עדיין נשאר הספק.

ולדעת הרשב"א (בתוס'), אילו היה פורש מהזכרת השבת לבדה — אינו חייב אלא אחת. אבל אם לא היה פורש אלא בהזכרת המלאכות — חייב על כל אחת ואחת.

ויש מפרשים דברי רב אשי, שהכל תלוי בידיעה האחרונה המביאתו לידי חיוב קרבן (עפ"י תוס' שבעות יט. ועוד).

רבינא חלק על רב אשי והסיק שאין הפרש ממה היה פורש (ואף אם עיקר שכחתו היא משבת או ממלאכות — לא שנא. תוס'). לפרוש רש"י סובר רבינא כרב נחמן, שאינו חייב אלא אחת. (כן פרש הריטב"א בדעת רש"י. וכן פרש הנצי"ב. ע"ש. ואולם המהרש"א פרש שנשאר הדבר בספק, ואינו מביא אלא אחת משום חשש חולין בעזרה. וב'חדושי הר"ן' מובאים שני הפירושים). ולפרוש התוס' — לרבינא נשאר הספק בעינו.

י"מ שבכלל 'העלם זה וזה בידו', כאשר סבור שכל ל"ט המלאכות מותרות, הגם שהוא יודע שיש איסור מלאכה בשבת, וכגון שחושב על דבר המותר, שהוא אסור משום 'מלאכה', או שאינו נותן דעתו מהן המלאכות שאסרתן תורה (עפ"י רמב"ן; 'חדושי הר"ן'; חדושי הנצי"ב).

דפים ע — עא

צט. כמה חטאות חייבים להביא במקרים דלהלן?

א. קצר וטחן בשגגת שבת וזדון מלאכות, וחזר וקצר וטחן בזדון שבת ושגגת מלאכות.
ב. קצר וטחן חצי גרוגרת בשגגת שבת וזדון מלאכות וחזר וקצר וטחן חצי גרוגרת בזדון שבת ושגגת מלאכות.

ג. אכל חֶלֶב [כזית / כחצי זית] וחלב בהעלם אחד או בשתי העלמות, בתמחוי אחד או בשני תמחויין.

ד. אכל חֶלֶב ודם בהעלם אחד או בשני העלמות.

ה. אכל שני זיתי חֶלֶב בהעלם אחד ונודע לו על הראשון וחזר ונודע לו על השני.

ו. אכל שני זיתי חלב בהעלם אחד ונודע לו על אחת מהם, וחזר ואכל כזית חלב בהעלמו של שני.

ז. אכל כזית ומחצה חלב ונודע לו על כזית וחזר ואכל כחצי זית אחר בהעלמו של שני.

א. קצר וטחן בשגגת שבת וזדון מלאכות וחזר וקצר וטחן בשגגת מלאכות וזדון שבת —

נודע לו על קצירה וטחינה של שגגת שבת, והפריש קרבן אחד על שתיהן, וחזר ונודע לו על קצירה וטחינה של שגגת מלאכות — לאביי ורבא (לאחר שחזר בו), נפטר בקרבן זה על הכל, שקצירה גוררת עמה קצירה, וטחינה גוררת טחינה, שהרי לא נודע לו החטא בין קצירה לקצירה ובין טחינה לטחינה. [לדעת רבי יוחנן (ויתכן אף לריש לקיש), הפרשת הקרבן מחלקת החיובים, ועל כן צריך להביא מלבד הקרבן הראשון, עוד שני קרבנות על קצירה וטחינה שבהעלם המלאכות.